

POSTANOWIENIE

Dnia 14 lutego 2006 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Iwona Koper (przewodniczący)

SSN Maria Grzelka

SSN Dariusz Zawistowski (sprawozdawca)

Protokolant Anna Banasiuk

w sprawie z wniosku Gminy Miasta Ł.

przy uczestnictwie [...]

o zasiedzenie,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 14 lutego 2006 r.,

skargi kasacyjnej wnioskodawcy oraz uczestnika postępowania Skarbu Państwa reprezentowanego przez Prezydenta Miasta Ł. i Nadleśnictwo G

od postanowienia Sądu Okręgowego w Ł.

z dnia 18 maja 2005 r., sygn. akt III Ca .../05,

uchyla zaskarżone postanowienie oraz postanowienie Sądu Rejonowego w Ł. z dnia 12 stycznia 2005 r. sygn. akt III Ns .../04 i znosząc postępowania od dnia 26 listopada 1998 r. przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu z siedzibą w Ł. oraz rozstrzygnięcia o kosztach postępowań odwoławczych.

Uzasadnienie

Sąd Rejonowy postanowieniem z dnia 12 stycznia 2005 r. oddalił wniosek Gminy Ł. o stwierdzenie nabycia własności nieruchomości przez zasiedzenie, w sprawie toczącej się z udziałem [...].

Sąd ten ustalił, że w oparciu o protokół z dnia 12 sierpnia 1946 r. przedstawiciel Urzędu Ziemskiego w Ł. przekazał Nadleśnictwu B. grunty o powierzchni 27,60 ha pochodzące z majątku S., z przeznaczeniem na cele gospodarki leśnej. Łącznie z przekazaniem gruntu nastąpiło przekazanie budynków tego majątku. Pod koniec lat 40-tych grunty przejęte przez Nadleśnictwo B. były sukcesywnie zalesiane, a w kolejnych latach była na nich prowadzona działalność pielęgnacyjna. Pod koniec lat 60-tych została podjęta decyzja o budowie grupowej oczyszczalni ścieków dla miasta Ł. Na potrzeby tej inwestycji, w oparciu o decyzje administracyjne wydane w 1974 r. i 1977 r., wyłączono z gospodarstwa leśnego i przekazano w zarząd i użytkowanie Przedsiębiorstwu Wodociągów i Kanalizacji Okręgu Ł. grunty o powierzchni łącznie około 4 ha. W dziale II księgi wieczystej Rep. Hip. 113a Folwarku S. jako właściciel wpisany jest T.T. Spadek po nim nabyli A. T., O. S., O. T., L. L., J. S., J. S., T. S. oraz A. S. Właścicielom tej nieruchomości nie proponowano wykupienia gruntów. Nie było również prowadzone postępowanie wywłaszczeniowe. Z właścicielami innych gruntów przeznaczonych pod budowę oczyszczalni były zawierane umowy sprzedaży tych gruntów. W ocenie Sądu pierwszej instancji wniosek nie zasługiwał na uwzględnienie, bowiem nieruchomość której dotyczył, została objęta we władanie przez Skarb Państwa w ramach wypełniania zadań publicznych, poza stosunkami cywilnoprawnymi. Nie oznacza to wykonywania posiadania w znaczeniu przyjętym w art. 336 k.p.c. Faktyczne władanie nieruchomością przez Skarb Państwa mieściło się w ramach „imperium” państwa i nie mogło być uznane za objęcie nieruchomości w posiadanie samoistne. Nie mógł mieć zatem zastosowania art. 172 k.c. i wniosek należało oddalić.

Sąd Okręgowy w Ł. po rozpoznaniu apelacji wnioskodawcy i uczestnika postępowania Skarbu Państwa reprezentowanego przez Prezydenta Miasta Ł. i Nadleśnictwo G. oddalił je postanowieniem z dnia 18 maja 2005 r. Sąd drugiej instancji podzielił ustalenia faktyczne zawarte w uzasadnieniu zaskarżonego postanowienia oraz ocenę, że posiadanie nieruchomości przez Skarb Państwa było związane z wykonywaniem „imperium” i nie mogło stanowić podstawy nabycia

własności nieruchomości w drodze zasiedzenia. Dodatkowo Sąd Okręgowy podkreślił, że nieruchomość, której dotyczył wniosek została objęta w posiadanie przez Skarb Państwa w oparciu o istniejącą wówczas podstawę prawną, co wykluczało samowolną zmianę uzyskanego w tym trybie władztwa i przekształcenie go w posiadanie regulowane przez przepisy prawa cywilnego. Za taką oceną przemawiał sposób przejęcia nieruchomości przez Skarb Państwa. Nastąpiło ono na podstawie przepisów o przeprowadzeniu reformy rolnej, choć z ich naruszeniem, bowiem nieruchomość nie spełniała kryteriów obszarowych wskazanych w tych przepisach dla przejęcia jej na własność przez Skarb Państwa.

Od postanowienia Sądu Okręgowego wnioskodawca i uczestnicy postępowania, których apelacje zostały oddalone, złożyli skargi kasacyjne oparte o obie podstawy określone w art. 398 § 1 k.p.c. W skardze kasacyjnej wnioskodawcy Gminy Ł. i Skarbu Państwa reprezentowanego przez Prezydenta Miasta Ł. zostały zawarte zarzuty naruszenia art. 172 i art. 339 k.c. oraz art. 233 § 1 k.p.c., art. 234 k.p.c. oraz art. 379 pkt 5 w związku z art. 144 § 1, 510 § 1 i 2 k.p.c. Reprezentujące Skarb Państwa Nadleśnictwo G. zarzuciło naruszenie art. 172 k.c. w związku z art. 336 k.c. oraz art. 234 k.p.c., art. 382 k.p.c. i art. 386 § 1 k.p.c. Wszyscy skarżący w oparciu o wskazane wyżej zarzuty wniesli o uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W pierwszej kolejności, z uwagi na najdalej idące skutki, podlegał rozpoznaniu zarzut nieważności postępowania. Został on oparty o twierdzenie, że dla części uczestników postępowania ustanowiono kuratora, z naruszeniem art. 144 § 1 k.p.c., co spowodowało pozbawienie ich możliwości obrony swoich praw (art. 379 pkt 5 k.p.c.)

Art. 144 § 1 k.p.c. przewiduje, że przewodniczący ustanawia kuratora dla strony, której miejsce pobytu nie jest znane, jeżeli wnioskodawca powyższe uprawdopodobni. Konstrukcja tego przepisu, w powiązaniu z treścią art. 143 k.p.c.

wskazuje, że jego celem jest zagwarantowanie reprezentacji stronie, której miejsce pobytu nie jest znane, a zachodzi potrzeba doręczenia pozwu lub innych pism procesowych wywołujących potrzebę obrony jej praw. Przepis ten nie może służyć zatem za instrument służący przyśpieszeniu postępowania w innych przypadkach, w których dokonanie doręczenia jest utrudnione. Ustanowienie kuratora w oparciu o treść art. 144 § 1 k.p.c. jest możliwe jedynie w tym przypadku, gdy istnieje wyłącznie wątpliwość co do miejsca pobytu strony. Dla takiej oceny nie było zaś podstaw w sytuacji, kiedy wiek kilku uczestników postępowania, dla których ustanowiono kuratora sądowego przekraczałby znacznie sto lat, w przypadku każdej z tych osób. Nie sposób podzielić oceny Sądu Okręgowego, że wyłącznie dokument stwierdzający fakt zgonu strony postępowania sądowego mógłby stanowić podstawę dla niezastosowania art. 144 § 1 k.p.c., gdy miejsce pobytu strony nie jest znane. Wydanie w dniu 26 listopada 1998 r. postanowienia o ustanowieniu kuratora dla części uczestników postępowania stanowiło naruszenie art. 144 § 1 k.p.c. także z innego powodu. Nie ulega wątpliwości, że przepis ten może znaleźć zastosowanie jedynie w przypadku, gdy zostanie złożony stosowny wniosek, a wnioskodawca uprawdopodobni, że miejsce pobytu strony nie jest znane. Wynika to w sposób jednoznaczny z treści art. 143 i 144 § 1 k.p.c. Tymczasem postanowienie o ustanowieniu kuratora zostało wydane przez Sąd pierwszej instancji z urzędu, po wniesieniu apelacji przez uczestniczkę postępowania A. S. Nadto treść pisma z dnia 23 września 1998 r., które złożyła poza apelacją nie dawała podstaw do stwierdzenia, że zawierało ono uprawdopodobnienie faktu wymaganego przez art. 144 § 1 k.p.c. A. S. podniosła jedynie, że w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku po T. T. ukazało się ogłoszenie, że są poszukiwani jego spadkobiercy i nie zgłosili się inni jego spadkobiercy poza wnukami A. S., J. S., T. S. i J. S. Nie można zaś uznać za uprawdopodobnienie wniosku samego twierdzenia strony, że nie zna aktualnego miejsca pobytu innego uczestnika postępowania.

Ustanowienie kuratora sądowego z naruszeniem art. 144 § 1 k.p.c. stanowiło naruszenie przepisów postępowania, którego skutkiem była nieważność postępowania związana z pozbawieniem uczestników postępowania [...] możliwości obrony ich praw. Na tego rodzaju konsekwencje wadliwego

ustanowienia kuratora, które stanowią przypadek pozbawienia strony możliwości obrony swoich praw zwracał już kilkakrotnie uwagę Sąd Najwyższy (wyroki z dnia 23 października 1996 r. I CRN 83/96 i 10 kwietnia 1978 r. III CRN 40/78 OSNC 1978/12/236 oraz postanowienia z dnia 22 października 1996 r. I CRN 83/96, 8 kwietnia 1998 r. III CKU 12/98 i 26 lutego 2002 r. I CKN 504/00).

Samo stwierdzenie nieważności postępowania nakazywało już uwzględnienie skarg kasacyjnych i uchylenie zaskarżonego postanowienia na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. Niecelowym było w tej sytuacji rozważanie pozostałych zarzutów naruszenia przepisów postępowania. Ponieważ uchybienie, które stanowiło przyczynę nieważności miało miejsce w toku postępowania przed Sądem pierwszej instancji i zachodziła potrzeba zniesienia postępowania za cały okres przypadający po dacie wydania postanowienia o ustanowieniu kuratora (art. 386 § 2 i 398²¹ k.p.c.), należało uchylić także postanowienie Sądu Rejonowego w Ł. z dnia 12 stycznia 2005 r. i przekazać sprawę do ponownego rozpoznania temu Sądowi

Zniesienie większości postępowania i konieczność uchylenia także orzeczenia Sądu pierwszej instancji oznaczało, że brak jest podstaw dla odniesienia się do jakichkolwiek okoliczności faktycznych, które stanowiły podstawę rozważań Sądu Okręgowego. W tej sytuacji tylko hipotetycznie można by poddać ocenie zarzuty naruszenia prawa materialnego (art. 172, 336 i 339 k.c.) związane z ustaleniem, że nieruchomości której dotyczył wniosek została przejęta przez Skarb Państwa na podstawie przepisów dekretu PKWN z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej, co według oceny Sądu drugiej instancji miałoby świadczyć o wykonywaniu przez Skarb Państwa władztwa o charakterze imperialnym. Powyższa uwaga odnosi się także do kwestionowanej w skargach kasacyjnych oceny, że posiadanie nieruchomości przez Skarb Państwa nie miało charakteru posiadania samoistnego. Niezależnie jednak od treści ustaleń faktycznych, które stanowiły podstawę rozważań Sądu Okręgowego zawartych w uzasadnieniu zaskarżonego skargami kasacyjnymi postanowienia, nie sposób nie zauważyć, że ocena zasadności wniosku o stwierdzenie zasiedzenia została oparta głównie o pogląd wyrażony w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 21 września 1993 r., III CZP 72/93, OSNC 1994/3/49. Zawarto w niej stwierdzenie, że do okresu zasiedzenia nieruchomości przez Skarb Państwa nie wlicza się

okresu władania nią przez organy państwowe lub państwowe osoby prawne, wykonywanego w ramach uprawnień państwa jako podmiotu prawa publicznego, mimo istnienia tytułu własności uznanego następnie za nieistniejący. Stanowisko to nie jest akceptowane powszechnie w doktrynie. Należy też podkreślić, że Sąd Najwyższy w orzeczeniach zapadłych po wydaniu powołanej wyżej uchwały wskazywał, iż pojęcie władztwa o charakterze „imperium” nie może być pojmowane w sposób schematyczny, w każdym przypadku wejścia Skarbu Państwa w posiadanie nieruchomości w okresie, kiedy pozycja organów władzy państwowej, także w relacjach wpływających z prawa własności, była dominująca (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 8 lutego 2002 r. II CKN 1186/99). Sąd Najwyższy wyrażał też pogląd, że Skarb Państwa może być samoistnym posiadaczem nieruchomości w rozumieniu art. 172 k.c., jeżeli posiadanie odpowiada treści wykonywania prawa własności (Postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 27 kwietnia 2000 r., I CKN 264/00 i 14 czerwca 2005 V CK 305/05). W orzecznictwie Sądu Najwyższego zarysował się także pogląd odmienny, wyrażony najdobitniej w postanowieniu z dnia 9 maja 2003 r., V CK 24/03. Sąd Najwyższy w przyjętej tezie stwierdził, że osoba, która włada nieruchomością jak właściciel, jest jej posiadaczem samoistnym. Kwalifikowanie takiego władania jako posiadania samoistnego nie doznaje żadnych ograniczeń. Ograniczeń nie uzasadnia w szczególności żadna z możliwych okoliczności uzyskania władania odpowiadającego wykonywaniu własności państwowej. Sąd Najwyższy podkreślił, że właśnie dla organów państwowych jest charakterystyczne, że realizują one swoje funkcje w szczególności przez podejmowanie aktów władczych i że akty te mogą prowadzić także do objęcia nieruchomości we władanie w granicach własności. To, że uzyskanie władztwa nad nieruchomością w granicach własności jest następstwem wykonywania uprawnień państwa jako podmiotu prawa publicznego, nie zmienia charakteru tego władztwa i tym samym nie może wykluczyć jego kwalifikowania jako posiadania samoistnego. Stanowisko to zostało zaaprobowane przez Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 13 stycznia 2004 r., V CK 131/03. Także obecny skład pogląd wyrażony w postanowieniu z dnia 9 maja 2003 r. uznaje za przekonujący.

Powyższe należy wziąć pod uwagę przy ponownym rozpoznaniu sprawy. Należy mieć także na uwadze, że w przypadku ustalania warunków do nabycia własności nieruchomości w drodze zasiedzenia istotne znaczenie ma okoliczność, że z brzmienia art. 339 k.c. wynika domniemanie wskazujące na posiadanie samoistne tych podmiotów, które rzeczą faktycznie władają.